

Ivan Štarha: Moravský zemský archiv v Brně 1839-1989. Dějiny ústavu. Věnováno 165 výročí založení archivu. MZA Brno 2003, 205 s.

5. Se třemi názvy pod dvěma pány (1945-1954) (str. 77 – 97 - 112)

Devět obtížných let.

Po odstranění **Rudolfa Hurta** vedení přebírá

PhDr. František Matějek (12. 8. 1910 Wien- 10. 8. 1997 Třebíč)

Do archivu nastoupil 1. 12. 1937, archiv vede do konce února 1948, pak ještě krátce

Od 1. 3. – do 31. 3. 1948 z pověření akčního výboru vede A **Dr. Zdeněk Láznicka**

Dr. Vincenc Sameš (30. 10. 1902 – 23. 10. 1981)

15. 8. 1948 – 31.8. 1951 vede archiv, pak jej KNV vyhazuje – 1. 9. 1951 – odborná škola zdravotní v Jihlavě – nemusel do výroby

Když se ohlašovalo zrušení zemského zřízení – snaha archivu začlenit se jako státní instituce přímo pod ministerstvo školství, věd a umění – blokoval KNV (jako nástupce ZNV), jistá role Archivu MV

Příkaz z 29. 6. 1949 se MZA přejmenovává na *Archiv kraje Brněnského*. Personál i věcné náklady dál platilo ministerstvo školství a žádalo, aby III. referát KNV (vnitro) předal personální agendu A referátu školskému.

9. ledna 1951 při MV ustanovena Státní archivní komise

Výnosem ministerstva vnitra z 19. 5. 1951 má archiv převzít název *Krajský archiv v Brně*.

Probíhá zápas mezi MV a MŠ, 1. 1. 1953 postoupil KNV agendu zaměstnanců archivu M školství a z agendy kraje je vyčlenil. MŠ 20. 1. 1953 stanovilo, aby archiv dál používal historický název MZA v Brně – to státní archivní komise 10. 2. 1953 vyčítá. V září 1953 přebírá A nově zřízené ministerstvo kultury. Nově zřízená archivní správa MV protestuje - - vydává vládní nařízení ze 7. května 1954. Od 1. 10. 1954 archiv pojmenován jako **Státní archiv v Brně**.

3. května 1945 obnovena činnost archivu – 6 odborných pracovníků

Dr. Rudolf Hurt – 15. 6. 1945 poslán na dovolenou, Archiv ZNV, propuštěn k 1. 9. 1948 – 1968 požádal RH o rehabilitaci – v dubnu 1970 zamítnuta – „rozhodnutí akčních výborů jsou v právu“

PhDr. František Matějek – 29. 7. 1951 výpověď z důvodů veřejného zájmu, musel do výroby, později se dostal do ČSAV – edice zemských desk a pak edice lánových rejstříků, 5. 6. 1968 žádá o rehabilitaci, též zamítnuta

RNDr. Zdeněk Láznicka - 1951 musel odejít – k 23. 9. 1951 do výroby, později se dostal do ČSAV – historická demografie a dějiny měst

PhDr. Václav Pletka – po Únoru šéf akčního výboru

PhDr. Jiří Radimský

PhDr. Adolf Turek – 17. 11. 1945 přechází do Zemského A v Opavě.

PhDr. Milada Wurmová

PhDr. Antonín Okáč – od 14. 12. 1945 – 1951 musel odejít – k 23. 9. 1951

Z dřívějších zaměstnanců nenastoupil jen PhDr. Vladimír Burian – vrátil se do Archivu města Brna

Prof. Miroslav Trantírek – od 11. 11. 1948

PhDr. Libuše Urbánková (dcera Františka Hrubého – 18. 7. 1949

PhDr. Mojmír Švábenský 11. 10. 1950

Další práce prováděli **Zdenka Trantírková** (opisy půhonů); **Miloslava Pernová** a Dr. Jaroslav Vodička

1945-1947 – svozy archiválií ze zámků

1949-1950 – restituční svozy z Vídně a Opavy

Přebírání i nových fondů – osobní fond B. Bretholze, a Dosoudila, přebírání archiválií okresních soudů

Nedostatek úložného prostoru – Dr. Matějek žádá ZNV o novostavbu archivu, s kalkulací ceny za pozemek a stavební práce, s poukazem na ČZA – jen samosprávný.

Přiděleny nevelké prostory na zámku v Moravském Krumlově – rozhodnutí o předání využívané kaple pro Náboženskou obec církve československé v Dolních Kounicích – konec ambic pro archiv. Jednání o využití prostor na Výstavišti – malá nosnost stropů budovy. Jiný sál – zřítla se příčka na archiválie – tam ležely až do **července 1950**.

9. 2. 1948 Matějek opakuje výzvu ZNV o výstavbu A v akademické čtvrti – Veveří – žádá dát částku do rozpočtu na rok 1949. **29. 4. 1948** ZNV oznamuje že dává částku do rozpočtu na rok 1949 3 300 000 na pozemek a projektovou dokumentaci. Zánik ZNV – konec projektu.

Ještě pokus o jednání na M školství v **listopadu 1952** společně se zemskou knihovnou – obě instituce nedostatek prostoru – beznadějně pro ambice a pozice MV.

Leden 1950 vyslovil souhlas rajhradský opat, zemský prelát **Václav R. Pokorný, OSB** s umístěním archiválií v KL Rajhrad. Chodby v 1. patře, místnosti vybavovány regály, systace klášterů a během roku **1952** se musely archiválie vystěhovat.

Se zánikem ZNV vplynuly do A i fondy: *Moravský zemský výbor 1875-1928*, spisy a pomůcky *prezidia moravského místodržitelství a zemské správy politické z let 1881-1928*, spisy a pomůcky *prezidia Moravského místodržitelství z let 1881-1918* a registratura zemské školní rady z let 1878-1918. Sice s prostorami, ale s úkolem zpracovávat je.

Také sem vplynuly fondy *Archivu pro dějiny průmyslu, obchodu a technické práce v Brně* – ustanovený **1848** – financovala jej Obchodní a živnostenská komora. Tajemník ústavu **Josef Grünfeld** - + 22 smluvních zaměstnanců – 6 VŠ, slabé pracovní výsledky, Grünfeld odvolán k 12. 1. 1951, vedením pověřen **PhDr. František Mainuš** – zde od 1. 10. 1950.

Spolek zrušen, od října působil jako brněnský odbor Národního technického muzea v Praze, spolu s ním 1. 3. 1951 postátněn, k 1. 7. 1953 archiválie předány MZA (fondy Obchodní živnostenské komory v Brně, Zemská rada živnostenská v Brně, fond textilní firmy Bratři Schollerové a 26 fondů postupně likvidovaných zemských a krajských družstevních a průmyslových organizací a 5 fondů vlnářských podniků ad.). Přebráno bez prostor, jen přechází 1 pracovník **PhDr. Jindřich Obršlík**.

Minoritský klášter - **1950 – 27. 11. 1958** umístěny archiválie v přízemí KL

1948 a nově 1951 se uvažovalo o převzetí Místodržitelského paláce, část prostor v 50. letech používal, nové nezískal.

Bohuslav Rozbořil (**16. 12. 1902 – 27. 1. 1962**) – po penzionování Hynka Veselého pečoval o badatele.

Petr Kubeš (28. 6. 1914 - 4. 5. 1989) – konzervátor a knihář –

Navzdory všem obtížím i ediční činnost. Edice 4 svazků česky psaných zemských desk od roku **1480-1642** – navázalo na edici latinských ZD z let **1348-1466** Chlumeckého a Chytila.

F. Matějek – 2. svazek Olomoucké cudy 1480-1566, B 1948, 573 s.; 3. svazek OC 1567-1642, Praha 1953

Brněnskou řadu: Tomáš Kalina – *Moravské zemské desky 1480-1566*, 2. sv. Kraj Brněnský, Praha 1950, 575 s.; Rohlík, Miloslav: *MZD 1567-1641*, 3. sv. Kraj Brněnský, Praha 1957, 885 s.

Průvodce po Státním archivu v Brně, 1954 – dějiny archivu, dějiny moravské správy, popisy fondů a sbírek

Od 1952 zahájena řada Soupis fondů KA v Brně – pak přejmenované na Inventáře a katalogy fondů Státního archivu v Brně

Jiří Radimský: *Jesuité Olomouc, Jesuité v Telči, Jesuité v Jihlavě*, **1952**

Mojmír Švábenský: *Jesuité ve Znojmě a Jesuité v Brně*, **1953-1954**

Metoděj Zemek: *Jesuité v Uherském Hradišti*

L. Urbánková a M. Wurmová: *Literární pozůstalost Antonína Bočka*

J. Šebánek – S. Dušková: *Kritický komentář k moravskému diplomatovi, 1952.*

Zakaz vydat Hosákův Historický místopis – MK zařadilo do edičního plánu, ale Dr. Šamberger – archivní správa zakázal.

Budování okresních archivů – 1946 Tišnov, Dačice, Mikulov, Hodonín, Litovel; 1947 – asi desítku dalších

Zemský národní výbor v Brně podává instrukci k vytváření okresních archivů 11. 5. 1948

1950 dotazníková akce na Moravě o stavu obecních archivů, průzkumy dělali archiváři již od 1947 1952-53 – výstavy na dělnická témata.

Exkurs 1:

Archiv Zemského národního výboru v Brně (str. 98–103)

V důsledku správní reformy vznikl při zemském úřadě k 1. 12. 1928 (na základě zákona o politické organizaci) *Archiv zemského úřadu a spisovny bývalých zemských správ politických v Brně a Opavě*. Přednostou byl jmenován **Adolf Genserek**, dále zde pracoval František Schildberger, Augustin Růžička. Archiv a spisovna 6 úředníků. Archiv navázal na někdejší agendu gubernia a místodržitelství. Po vzniku MZA klesl na pouhou spisovnu. Zajišťoval spisovou službu, výpůjční agendu, skartace, opravy a konzervaci spisů. Součástí zřejmě i knihovna zemského úřadu. Sídli v Místodržitelském paláci- Lažanského (Moravské) náměstí, pak také prostory bývalé sněmovny suterén Joštova 10.

1942-1944 byly mnohé archiválie dány do depozitní úschovy do MZA – archiválie gubernia a místodržitelství 1786-1800; policejní ředitelství v brně 1785-1880; několik okresních úřadů.

1945 archiv spojen s knihovnou a do čela postaven **Dr. Rudolf Hurt**. Jeho snahou bylo vybudovat z archivu Archiv politické správy na Moravě (obdoba Archivu ministerstva vnitra v Praze). Knihovna ZNV měla v roce 1947 15 000 děl ve 24 000 svazků. Do roku 1935 měla právo povinného výtisku, poté jen periodika.

Návrh na přeměnu A ZNV na Ústřední archiv politické správy podal Hurt ZNV 23. 9. 1947.

Doporučení dodal rada **Mornstein** z odboru kultury ZNV 19. 10. 1947.

Po Únoru likvidována zemská správa.

1. 9. 1948 byl Rudolf Hurt bez jakéhokoliv zdůvodnění propuštěn.

6. 7. 1949 předložil předseda KNV Karel Svitavský návrh usnesení s názvem **Likvidace bývalého zemského archivu**.

Zrušen MZA a přeměněn na Archiv kraje Brněnského – převeden z resortu ministerstva školství na vnitřní odbor KNV. S ním byl sloučen i archiv KNV přeměněný z Archivu ZNV.

Nastalo tedy sloučení obou institucí, převzetí včetně místností – prostorovou nouzi archivu ale neřešilo.

Exkurs 2:

Archiv pro dějiny průmyslu, obchodu a technické práce v Brně (str. 104–112)

Prvotní podnět ke zřízení dal Dr. Jindřich Šebánek v roce 1936.“- formální ustavení, před i ve válce k zahájení činnosti nedošlo.

Naléhavá potřeba po válce – zestátnování podniků – tak i archivních fondů – nemůže pojmu pražský archiv. Jeho dohoda s obchodní živnostenskou komorou v Brně s Umělecko-průmyslovým muzeem v Brně. Přípravný výbor archivu se sešel 22. října 1947 – **Dr. Jan Klepl** - pražské ústředí, **Prof. Dr. Václav Richter** – ředitel U-P muzea v Brně a PhC. Josef Grünfeld z MZA. Dr. J. Mayer, generální sekretář obchodní a živnostenské komory zpracoval návrh na zřízení archivu. Šlo o

samostatný spolek stanovami navázaný na pražský archiv. Základem archivu měla být registratura Obchodní a živnostenské komory v Brně, pražský archiv měl předat moravské fondy.

4. 6. 1948 byl **Josef Grünfeld** pověřen organizací hospodářského archivnictví a hospodářské historiografie a uvolněn z MZA.

Archiv pracoval na spolkové bázi – předsedou byl předseda ZNV **Karel Svitavský**, jednatelem a archivářem PhC. **Josef Grünfeld**, ve spolku aktivní i **Jindřich Šebánek**.

Sídlem archivu se stává několik místností v budově Umělecko-průmyslového muzea na Husově tř. 14, od roku 1951 přesunut do KL voršilek Orlí 20.

10. - 11. 6. 1948 pořádá archiv kurz pro podnikové archiváře. Zdůrazňuje se, že archivář nemůže spoléhat na dotazníkové akce, musí vše osobně prozkoumat.

Schůze výboru 10. 10. 1950 dává souhlas se splynutím se spolkem Národního technického muzea v Praze. Současně znamená postátnění obou spolků – sbírky, knihovnu i ostatní jmění odkazují státu - uskutečněno k 1. 3. 1951.

12.1. 1951 odvolán z funkce **Josef Grünfeld**, vedením pověřen PhC. **František Mainuš** (v archivu již od 1.10.1950). Vedle nich ještě **Dr. Jindřich Obršlík** a **Dr. Jaroslav Vodička**.

1. 7. 1953 – den likvidace - byla fondy soustředěné Archivem průmyslu, obchodu a technické práce předány krajskému archivu. Pobočka Národního technického muzea v Brně dostala ryze muzejní charakter.

Archiv tak položil dobrý základ pro následné podnikové archivnictví.